

„ITT MARADTAM A MEGSZÁLLT TERÜLETEN”

Mártír lett értünk, mégis majdnem elfelejtettük

1941-BEN, a honvédség bácskai és drávaszögi bevonulása után Gachal maga is elárvelt egyházzrésznek érezhette közösségét, de az egész Bánság teljes reformátussága is. Várták a felszabadulást, amely nem jött.¹⁶ Ami jött, az számukra ugyancsak felemás volt. A Magvető 1941 június–júliusi számában a Keleti egyházmegye rovatban közli az alábbi, Nagybecskerekre vonatkozó hírt.

„Nagypéntek reggelén komor érzésekkel indultunk istentiszteletre. Jugoszláviának a központi hatalmak ellen tett intézkedései között szerepelt a különböző vasúti és egyéb hidak felrobbantásának terve, visszavonulás esetén. Az aláaknázott hidak között volt a templomunk előtt levő Begahíd is. [A Nagybecskereken áthaladó folyó neve magyarul Béga. A sokszor emlegetett Bánát pedig a vidék német neve, mely magyarul Bánság néven ismert. – M. M.] Nagypénteken, amikor már izzó volt körülöttünk a hangulat, éreztük, hogy közeleg a hidak robbantása. Erre tekintettel az istentiszteletet a templom helyett az egyházi teremben tartottuk meg. Ezen könnyek között könyörögtünk Istenhez oltalomért templomunk számára, amely – robbantás esetén – az előtte levő

¹⁶ Horthy és kormánya csak közvetlenül a délvidéki bevonulás előtt vette tudomásul, hogy a visszacsatolásból a bánsági részek ki fognak maradni. Hitler 1941. március 28-án fogadta Sztójay Dömét, Magyarország berlini nagykövét, és közölte vele: „Nem lehetetlen, hogy meg kell szállnunk a Bánátot, és Magyarország további döntések elé kerül. In: Horthy-Magyarország részvétele Jugoszlávia megtámadásában és megszállásába 1941–1945. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest-Belgrád 1986, 20. o. Nem mellékes: Ugyanebben a kötetben megjelentek azok a dokumentumok is, amelyek igazolják, hogy április 7-én, tehát mielőtt Horthy április 10-én kiadta volna a bevonulásra vonatkozó hadparancsot, a jugoszláv légierő bombázta Szegedet és Pécsét, a folyamörség néhány egysége pedig áthajózott a Dunán, és lőtte Mohácsot. A támadásoknak voltak emberáldozatai is.

*Gachal János tábori lelkész az első világháború idején. (Jobbról áll.)
Valószínűleg Pancsován készült felvétel*

híddal együtt repült volna, miután a híd alatt több métermázsasúlyú robbanóanyag volt elhelyezve. Isten azonban kegyelmes választ küldött. A hidrobbantás, aminek – mint utólag megtudtuk – nagypéntek éjszakáján kellett volna megtörténnie, elmaradt. A magyar nemzetőrségnek sikerült az utolsó pillanatban megakadályozni ezt. A magyar nemzetőrség szolgálata – akaratán kívül – a következő napon ugyan véget ért, de ha egyebet nem tett volna is, – a híd felrobbantása megakadályozásáért s vele a Begán keresztül sok forgalmi akadály kivédéséért magáért hálásan gondolhat rájuk városunk egész lakossága, a református hívek pedig külön a templomunk épségben maradásáért.”

A becskerekiek ma is a város legrégebbi hídjaként tartják számon a köznyelvben csak Kishíd néven ismert bégai átjárót.

A kis idézetből azt is megtudjuk, hogy a becskerei magyarok annyira biztosak voltak a honvédség bántási bevonulásában, hogy még nemzetőrséget is alakítottak, amely – mint olvashattuk – akaratán kívül szűnt meg. Értelemszerűen: azért, mert Hitler magának tartotta meg a Délvidék Tiszától keletre eső területeit. Más adatokból tudjuk – már említés történt erről –, hogy nemcsak a becskerei magyarok reménykedtek a bántási bevonulásban, s nem csupán ők csalódtak mérhetetlenül ennek elmaradása miatt.

Először egy, a torontálvásárhelyi parókián fellelt levél tette előttünk kétségtelenné, hogy Gachalt a bánáti részek magyar református lelkészei 1942-ben püspökké választották. A dokumentumot ő maga fogalmazta, hogy értesítse Nagybecskereken szolgáló paptársát a választás kimeneteléről. Egyben rövid életrajzát is közli. A levél így szól:

„757/1942.

Tiszteletes,

Szabó Zoltán úrnak

Kedves Zoltán!

Örömmel értesítelek, hogy a szavazat felbontás, 1942. év december 23-án, Pancsován megtörtént. A szavazást bontó bizottság tagjai voltak Gachal esperes, Magyarai Kossa Tibor főgondnok, Baksa Árpád lelkész és dr. Debreceni Aladár ügyész. Szavaztak Tor. Vásárhely, Nagybecskerek, Pancsova, Magyarittabé, Hertelendi Falva, Versec, Fehértemplom, Nagyszered.

Később érkezett Nagykikinda, Egyházaskér, Török Kanizsa és Mokrin szavazata.

Minden egyház egyhangúlag a püspöki állásnál Gachal János torontáltvársárhelyi lelkészre, az esperesi állásnál pedig Szabó Zoltán nagybecskereki lelkészre adta szavazatát. És így a bánáti és szerbiai református püspök Gachal János, és esperes Szabó Z. lett.

Születtem 1881-ben Poroszlón. Heves megyében. Iskoláimat Debrecenben, református kollégiumban végeztem. Segédlelkész voltam Szatmár Németiben, 1903-1905-ig. Vallás tanár Szatmáron 1905-1908-ig a ref. leány iskolában és tanítóképzőben. Onnan egyhangúlag meghívtak Mikolára rendes lelkésznek, onnan szintén egyhangúlag Pancsovára, ahol 1910-1922-ig működtem.

Közben a világháborúban egy évig honvéd tábori lelkész voltam.

Pancsován tagja voltam a törvényhatósági bizottságnak, igazgatója a Gromon Dezső magyar nyelv terjesztő egyesületnek¹⁷.

A világháborúban és utána sokat szenvedtem. 1921-ben kineveztek a magyar országos ref. egyetemes konvent titkárává, hogy megszabadítsanak a megpróbáltatásoktól. De közben lelkész nélkül maradt a torontáltvársárhelyi egyház és kérésükre megváltottattam szándékomat, és itt maradtam tovább a megszállt területen. 1919-től kezdve a bánáti egyházak alesperese, és később a bánáti ref. egyház megye esperese voltam a mai napig.

Sapientis pauca.

Ezeket kívántam veled közölni. Megválasztásodhoz pedig szívből Istentől minden jót kívánok.

Hogy vagyunk az utazási engedéllyel? Jánosi Pali megígérte, hogy Daumnál¹⁸ közbejár veled. Mikor indulunk?

Egész családnak áldott Karácsonyt kívánva vagyok

atyafiságos szeretettel

ref. püspök¹⁹

¹⁷ Báró Gromon Dezső a Zomborhoz közel eső Vajszkán született 1838-ban. A XIX. század második felében Bácska egyik legtekintélyesebb vármegyei és országos politikusa. A magyarosítás híve. Része volt a székelyek dél-bánsági telepítésében, talán ez volt az oka, hogy a pancsovai magyarok egyesületét róla nevezték el. Budapesten halt meg 1912-ben.

¹⁸ Talán a belgrádi német nagykövetség alkalmazottjáról van szó.

¹⁹ A levél géppel van írva, de nincsen hitelesítésül kézzel aláírva, talán mert az elküldöttnek az indigóval készült másolata. – M. M.

A fejedelem szerepében a Rákóczi hadnagya című népszínműben

A konvent a magyarországi református egynaz legjobb irányító testülete, s ennek a titkárává választották! Ezt a nyilván sok adminisztratív munkával, de egyben biztos jövedelemmel, sok, magas kapcsolat teremtesére alkalmat adó hivatallal járó tisztelet adta oda a világ végének tűnő, az elszakított területhez tartozó falusi papi állásért. Ahol – ezt nyilván tudta már ekkor – a kisebbségek keserű kenyeré lesz a mindennapja. De ő többre tartotta ezt az országos jelentőségű állásnál. A híveket szánta meg, s végül értük adta életét. Még közvetlenül a halála előtt is elmenekülhetett volna, hívták, sőt küldték is onnan, olyan befolyásos kommunisták, akik őt tisztelték, s világos volt előttük, mi vár a kiemelkedő egyházi személyekre, de ő tiszta lelkiismeretére hagyatkozva maradt. Nem gondolta legrosszabb álmában sem, hogy már a titói éra kezdetén olyan tragédia ér bennünket, hogy szétroppan tőle a falu addigi, szinte példátlan egysége és összefogása, amely olyan esetekben jutott leginkább kifejezésre, amikor a helybelieket kell védeni a mindenkori, a gonosz hatalommal szemben. Egymás támogatására, mint majd látni fogjuk, ő és közössége számtalan példát szolgáltatott, olyan esetekben is, amikor ez életveszéllyel járt. A partizánok által végrehajtott „felszabadítás”-sal ez a korszak véget ért.

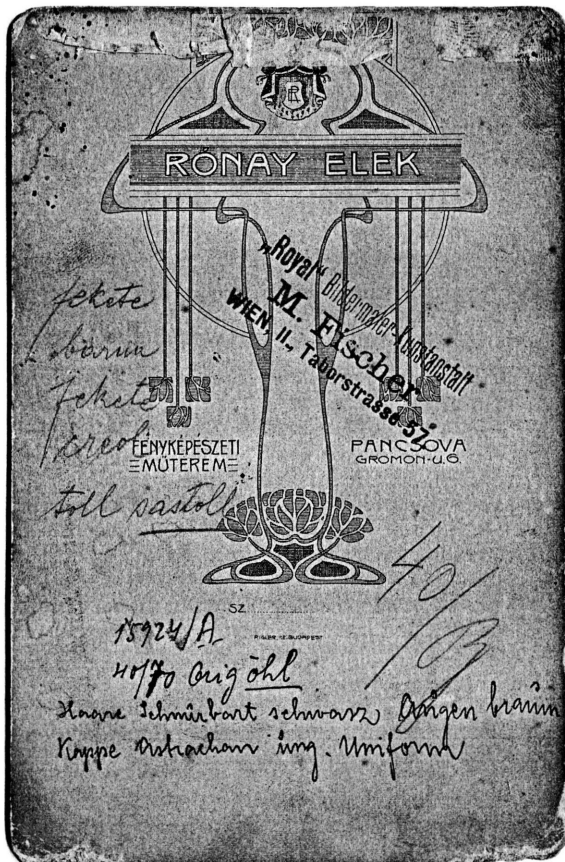
Megválasztották tehát püspökké, és ő élete végéig használta is a titulust. Igaz, hogy nem egészen két éve volt már csak hátra, de ez mit sem jelent. Elgondolhatjuk, milyen idők szakadtak a délvidéki magyarokra, ha majdnem kikopott az emlékezetből, hogy Torontálvásárhelyen püspöke volt a református híveknek. Felhördül a világ, amikor valamely egyház közönséges papját ártatlanul bántalmazták, hát még ha olyan kegyetlenül elteszik láb alól, mint őt. Róla mi mégis majdnem megfellelkezünk. A világ is hallgat.

Előkerült később egyre több okmány is, amelyeket saját nevének aláírásával hitelesített, és amelyeken püspököknek nevezi magát. Például az 1944. évi egyházi költségvetési elszámolás:

„KÖLTSÉGVETÉS

(A bánáti és szerbiai református keresztyén egyház 1944. évi költségvetése)

1. Püspök (Gachal János) Torontálvásárhely..”

A Rákóczi-kép hátlapja, rajta magyar és német nyelvű utalás a díszruha anyagára: Toll – sastoll. Kappe – astrachan

Saját bankja volt a falunak. A torontálvásárhelyi Rt. székháza

Az okmányban felsorolja a szolgálatban levő lelkészeket, megjegyezve, melyikük hány éve szolgál. Ő akkor már 41 éve. Első helyen a Hertelendyfalván buzgólkodó Thomka Károlyt említi, akinek 35 év szolgálata volt, és aki – mint említettük – szintén áldozatául esett papi hivatásának a titói „felszabadítás”-kor. A már említett nagybecskereki Szabó Zoltán esperesen kívül említi még Hodosi Orbánt Magyarittabén – a későbbi Hodosi Imre református püspök édesapja –, Nána Attilát Nagyikindán, Baksa Árpádot Pancsován – ő volt az egyházmegye pénztárosa –, Pech Jaroszlávot Nagyszereden²⁰ és Békássy Zoltánt Versecen. A nagyszeredi lelkész nyilván cseh volt, következik ez a nevéből is. A helységben és környékén a második világháború után az iskolákban egy ideig még cseh nyelven is folyt tanítás. Ezt az elszámolási okmányt 1944. január 6-án keltezték, és a nagybecskereki Szabó Zoltán, valamint a torontálvásárhelyi Gachal János saját kezűleg aláírták. S mindketten rangjuknak megfelelően, tehát Gachal mint püspök, Szabó mint esperes.

²⁰ Nagyszered – Veliko Središte – Versectől északkeletre esik, a román határon. A falu lakosságának tetemes részét csehek tették: az 1910. évi népszámlálás szerinti 2287 összlakosból mintegy ezer lelket. Mára alig maradt már közülük. Vallásuk szerint a legtöbbjük református volt.